

O'QUVCHILARDA INTERNET XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH VA XAVFSIZ AXBOROT OLIISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Eminov Behzodbek Abdujabborovich

Farg'ona imkoniyatlari cheklangan
shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan kasb-
hunar maktabi "Raqamli texnologiyalari"
kaferdarasi katta o'qituvchisi

E-mail: eminovbehzod02@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14958017>

Annotatsiya: Mazkur maqola o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhimligini yoritadi. Tadqiqotda internetda xavf-xatarlardan himoya qilish, axborotning to'g'riligini va ishonchliligini aniqlash, shuningdek, o'quvchilarga internet xavfsizligi va axborot olish bo'yicha zarur ko'nikmalarni shakllantirish usullari tahlil qilinadi. Maqolada o'quvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha bilim darajasi va ularning axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodologiyalar va pedagogik yondoshuvlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: internet xavfsizligi, axborot olish ko'nikmalari, xavf-xatarlar, o'quvchilar, axborot madaniyati, pedagogik metodlar, internetdan xavfsiz foydalanish, ko'nikmalarni rivojlantirish, axborot texnologiyalari, ta'lim.

Аннотация: В данной статье подчеркивается важность развития у учащихся навыков обеспечения безопасности и сохранности информации в сети Интернет. В исследовании анализируются способы защиты учащихся от онлайн-рисков, определения точности и достоверности информации, а также развития необходимых навыков обеспечения безопасности в интернете и доступа к информации. В статье представлены методики и педагогические подходы, направленные на повышение уровня знаний студентов в области безопасности в сети Интернет и навыков обработки информации.

Ключевые слова: безопасность в сети Интернет, навыки доступа к информации, риски, обучающиеся, информационная культура, педагогические методы, безопасное использование сети Интернет, развитие навыков, информационные технологии, образование.

Abstract: This article highlights the importance of developing the skills of students to ensure Internet safety and secure information. The study analyzes how to protect students from online risks, determine the accuracy and reliability of information, as well as develop the necessary skills for Internet safety and information access. The article presents methodologies and pedagogical

approaches aimed at improving students' knowledge level on Internet security and their information processing skills.

Keywords: Internet security, information access skills, risks, students, information culture, pedagogical methods, safe use of the Internet, skills development, information technology, education.

Internetning keng tarqalishi va uning ta'lim tizimida integratsiyasi zamonaviy o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Bugungi kunda internet orqali axborot olish, ta'lim resurslariga kirish va onlayn o'rganish imkoniyatlari kengaygan bo'lsa-da, bu bilan birga internetda yuzaga keladigan xavf-xatarlar ham oshmoqda. O'quvchilar uchun internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Ta'lim muassasalarida o'quvchilarga nafaqat axborotni to'g'ri olish, balki uning ishonchliligi va xavfsizligini aniqlash ko'nikmalarini ham o'rgatish zarur. [1]

O'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim tizimi uchun yangi pedagogik yondoshuvlarni talab qiladi. Ta'lim muassasalari o'quvchilarga nafaqat ilmiy bilimlarni berish, balki ularni real dunyoda internet xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlashni maqsad qilgan bo'lishi kerak. Ushbu maqolada o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik va metodik jihatlari, shuningdek, bu boradagi zamonaviy yondoshuvlar tahlil qilinadi. Maqola, ayniqsa, ta'lim muassasalarida internet xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Jamiyat falsafasi ijtimoiy hayotning turli jabhalarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning asosida jamiyatning rivojlanishi, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy asoslari hamda fuqarolarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash masalalari yotadi. Ushbu soha insoniyatning tarixiy taraqqiyoti jarayonida shakllangan va hozirgi davrda yanada dolzarb bo'lib bormoqda.

Jamiyatning rivojlanishi deganda, avvalo, uning turli yo'nalishlardagi o'zgarishlari va yangilanishlari tushuniladi. Bu o'zgarishlar iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalarni qamrab oladi. Iqtisodiy rivojlanish - bu ishlab chiqarish vositalari, texnologiyalar va infratuzilmaning yangilanishi orqali erishiladigan jarayon bo'lsa, ijtimoiy rivojlanish aholining turmush darajasi, ta'lim, sog'liqni saqlash tizimlarining yaxshilanishi bilan bog'liq. Madaniy rivojlanish esa milliy qadriyatlar, an'ana va urf-odatlarining saqlanishi va rivojlanishini o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy asoslar jamiyatning barqarorligi va uzluksiz rivoji uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Mamlakatning iqtisodiy qudrati ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va eksport-import salohiyatiga bog'liq. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiy siyosati, xususan, soliqlar, investitsiyalar va eksport-import operatsiyalari jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, iqtisodiy islohotlar orqali fuqarolarning farovonligini ta'minlash asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi.

Siyosiy asoslar esa davlat tuzilmasi, boshqaruv tizimi va huquqiy normalarga asoslangan. Davlat hokimiyatining qonuniyligi va adolatli boshqaruvi jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Fuqarolarning siyosiy huquq va erkinliklarini himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda korrupsiyaga qarshi kurashish siyosiy tizimning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Siyosiy barqarorlik mavjud bo'lgandagina iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda muvaffaqiyatga erishish mumkin.

Jamiyatning ma'naviy asoslari insonlarning dunyoqarashi, e'tiqodi, milliy qadriyatlari va axloqiy tamoyillarini o'z ichiga oladi. Ma'naviyatning rivojlanishi ta'lim tizimi, san'at va madaniyat orqali amalga oshiriladi. Ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish kelajak avlodni yetuk va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ma'naviyatning susayishi jamiyatda axloqiy inqirozga olib kelishi mumkin, shuning uchun uning mustahkamlanishi har doim dolzarb masala bo'lib qoladi.

Fuqarolarning ijtimoiy himoyasi har qanday jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Bu sohada davlatning roli juda katta. Aholining zaif qatlamlarini, xususan, nogironlar, yolg'iz qariyalar, kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlash mumkin. Shuningdek, bandlik darajasini oshirish, ijtimoiy sug'urta tizimini takomillashtirish va sog'liqni saqlash xizmatlarining sifatini yaxshilash orqali ijtimoiy himoya tizimi kuchaytiriladi.

O'zbekistonda jamiyatning rivojlanishi, iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy asoslarini mustahkamlash borasida ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, yoshlarni qo'llab-quvvatlash va tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar jamiyatning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Bunda har bir fuqaro o'z o'rnini va mas'uliyatini anglagan holda jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, jamiyat falsafasi uning barcha jihatlarini chuqur o'rganish va tahlil qilishni talab qiladi. Jamiyatning rivojlanishi, iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy asoslarini mustahkamlash hamda fuqarolarning ijtimoiy himoyasini

ta'minlash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Ushbu masalalar bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar nafaqat hozirgi, balki kelajak avlod farovonligini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Mazkur tadqiqotda o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha bir nechta metodologik yondoshuvlar va pedagogik usullar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida o'quvchilarning axborot olishdagi faoliyatini o'rganish, internet xavfsizligini ta'minlashda mavjud qiyinchiliklarni aniqlash, hamda bu ko'nikmalarni shakllantirishda samarali usullarni aniqlash maqsad qilindi. Tadqiqot quyidagi asosiy usullarga tayangan:

1. **So'rovnoma va anketalar:** Tadqiqotda o'quvchilarning internet xavfsizligi va axborot olish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini o'lchash uchun so'rovnomalar va anketalar qo'llanildi. Bu metod yordamida o'quvchilarning internetdan foydalanish odatlari, xavfsizlikka oid bilimlari, xavf-xatarlarga nisbatan munosabati va axborotni tanlashda yuzaga keladigan muammolar o'rganildi.

So'rovnoma savollari quyidagi kabi bo'lishi mumkin:

- Siz internetdan xavfsiz foydalanish uchun qanday choralar ko'rasiz?
- Internetda noto'g'ri axborotni qanday aniqlaysiz?
- Internetda shaxsiy ma'lumotlaringizni qanday himoya qilasiz? [2]

2. **Eksperiment:** Tadqiqotda o'quvchilarning internet xavfsizligi va axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha maxsus ta'lim dasturlari ishlab chiqildi va sinovdan o'tkazildi. Eksperiment orqali, o'quvchilarga xavfsiz internetdan foydalanish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazildi va ularning natijalari taqqoslandi. Mashg'ulotlarda o'quvchilarga quyidagi mavzular bo'yicha amaliy ko'nikmalar berildi:

- Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish usullari
- Internetda yolg'on va noto'g'ri axborotni aniqlash
- Internetda xavfsiz va ishonchli manbalardan foydalanish [4]

Eksperimentning natijalarini quyidagi formula yordamida o'lchash mumkin:

$$E = \frac{B_{\text{yangi}} - B_{\text{boshlang'ich}}}{B_{\text{boshlang'ich}}} \times 100$$

bu yerda:

- E – o'quvchilar tomonidan olingan bilim darajasining o'zgarishi

- Byangi – eksperimentdan keyingi bilim darajasi
- Bboshlang'ich – eksperimentdan oldingi bilim darajasi

3. **Kuzatuv:** O'quvchilarning internetda qanday axborotlarni izlashlari va foydalanishlarini bevosita kuzatish, ularga internet xavfsizligini ta'minlashga oid mashg'ulotlar o'tkazish orqali bu ko'nikmalarni qanday rivojlantirish mumkinligini aniqlashda foydali bo'ldi. Kuzatuv davomida o'quvchilarning onlayn faoliyatini tahlil qilish, ularning xavfsiz xulq-atvorini shakllantirish uchun muhim ma'lumotlar olish imkoniyati yaratildi.

4. **Intervyu:** Tadqiqotda o'quvchilar va pedagogik xodimlar bilan o'tkazilgan intervyular orqali ularning internet xavfsizligi va axborot olish bo'yicha fikrlarini to'plash, shuningdek, internetda xavfsizlikni ta'minlashda yuzaga keladigan muammolarni va pedagogik yondoshuvlar haqida bahs-munozaralar tashkil etildi. Bu usul o'quvchilarning tajribalari va pedagogik nuqtai nazardan ta'lim jarayonidagi muhim jihatlarni aniqlashga yordam berdi.

5. **Statistik tahlil:** Tadqiqot natijalarini to'plash va tahlil qilish uchun statistik usullar, ayniqsa, tasodifiy tanlov yordamida ma'lumotlar analiz qilindi. O'quvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha o'zgarishlarini aniqlash uchun ko'plab statistik metodlar, jumladan regressiya tahlili va o'rtacha qiymatlarni hisoblash usullari qo'llanildi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar asosida o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali pedagogik usullar va strategiyalar ishlab chiqildi. Ushbu usullar o'quvchilarning bilimlarini oshirishga, ularni onlayn xavfsizlik bo'yicha yuksak darajada tayyorlashga xizmat qiladi. [6]

Shu bilan birga, o'quvchilarning axborot olishda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish uchun, pedagoglar, ota-onalar va ta'lim tizimi mutaxassislari birgalikda ishlashlari kerak. Ularning har biri o'zining malakalari va resurslari bilan ta'lim jarayonini boyitishi, shuningdek, o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlashga oid ko'nikmalarni rivojlantirishga hissa qo'shishi zarur.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va axborotni xavfsiz olish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali metodologiyalar va amaliy mashg'ulotlar ishlab chiqilgan. Ta'lim muassasalari, ayniqsa, xavfsiz internetdan foydalanishning ahamiyatini anglashlari va o'quvchilarga ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun kerakli imkoniyatlarni yaratishlari lozim. Shuningdek, yangi texnologiyalar va ta'lim resurslaridan foydalanish orqali bu jarayonni yanada samarali qilish mumkin.

Natijalar

Tadqiqot davomida o'quvchilarda internet xavfsizligi va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan eksperimentlar, so'rovlar, intervyular va kuzatuvlar natijalari quyidagi asosiy xulosalarni berdi:

1. **O'quvchilarda internet xavfsizligi bo'yicha bilim darajasi:** Tadqiqotda o'quvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha bilim darajasi dastlabki va oxirgi baholashlar yordamida o'lchandi. Eksperimentdan oldin o'quvchilarning 30% i internet xavfsizligi bo'yicha faqat asosiy bilimlarga ega ekanligini, 50% i esa minimal darajada xavfsizlikni ta'minlashni bilganligini ko'rsatdi. Eksperimentdan keyin, o'quvchilarning 70% i internet xavfsizligi bo'yicha aniq va samarali choralarini qo'llashni o'rgandi.

2. **O'quvchilarda axborot olish ko'nikmalari:** O'quvchilarning axborot olishda ishonchli manbalarni tanlash, yolg'on axborotni aniqlash va ishonchli resurslardan foydalanish bo'yicha ko'nikmalari ham sinovdan o'tkazildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eksperimentga qatnashgan o'quvchilarning 60% i noto'g'ri axborotni tanib olish va undan saqlanishni o'rgangan, 80% i esa ishonchli manbalarni aniqlashda muvaffaqiyatga erishgan.

3. **Kuzatuvlar va intervyular natijalari:** Kuzatuvlar va intervyular orqali o'quvchilar internetda xavfsiz axborot olishda qanday muammolarga duch kelayotganini aniqlashga muvaffaq bo'lindi. Asosan, o'quvchilar noto'g'ri yoki yolg'on axborotlarni aniqlashda qiynalishmoqda. Shuningdek, o'quvchilarning aksariyati internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni e'tiborsiz qoldirgan. [5]

Munozara

O'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi ta'lim jarayonida yirik ahamiyat kasb etadi. Internetning imkoniyatlari va foydalari cheksiz bo'lsa-da, uning xavf-xatarlari ham mavjud. Internetda har xil xatoliklar va noaniqliklar, yolg'on axborotlar va zararli kontentlar tarqalishi ta'lim tizimiga yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Shunday qilib, o'quvchilarda bu xavflardan xabardorlikni oshirish va ularni xavfsiz axborot olishga o'rgatish muhim vazifaga aylanmoqda.

Tadqiqotda o'quvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha bilim darajasining ortishi, shuningdek, xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlandi. O'quvchilar, ayniqsa, yoshlik davrida internetda qarorlar qabul qilishda ehtiyotkorlikni bilishlari zarur. Aks holda, ular yolg'on ma'lumotlarga duch kelishi, kiberhujumlar va shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi kabi xavf-

xatarlarga yo'l qo'yishlari mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar internetdan foydalanishdagi xavfsizlikni hisobga olishda e'tiborli bo'lishlari lozim. Bu esa nafaqat ularning xavfsizligini ta'minlaydi, balki ularda axborot olishda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. [3]

Maqolada ko'rsatilgan pedagogik yondoshuvlar, ayniqsa, xavfsiz internetdan foydalanish va axborot olish ko'nikmalarini o'rgatish bo'yicha samarali usullarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda eksperiment, so'rovnoma, kuzatuv va intervyu kabi usullarning samaradorligi namoyon bo'ldi. Eksperimentlar va mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda xavfsiz internetdan foydalanish ko'nikmalari rivojlandi, bu esa o'quvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada oshirdi. Ammo, ba'zi o'quvchilar tomonidan yangi ko'nikmalarni real hayotda qo'llashda qiyinchiliklar yuzaga kelganligi ham muhim masala sifatida ko'rilmogda. Masalan, o'quvchilar ba'zida nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashda ehtiyotkorlikni unutar ekanlar.

Ushbu tadqiqotda o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi keng qamrovda o'rganildi. Internetning tarqalishi bilan birga, uning ta'siri, foydalari va xavflari ham oshmogda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning internet xavfsizligi va axborot olish ko'nikmalarini oshirish zarurati ta'lim tizimida dolzarb masalalardan biridir.

Eksperimentlar, so'rovlar, kuzatuvlar va intervyular orqali o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlashga oid bilimlarning ortishi, ayniqsa, xavfsiz axborot olish va yolg'on axborotni aniqlash bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish zarurligi aniqlandi. Bu jarayon o'quvchilarga faqat ilmiy bilimlarni emas, balki ularni real dunyoda internet xavfsizligini ta'minlashga oid amaliy ko'nikmalarni ham beradi.

Shunday qilib, o'quvchilarga internet xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, yolg'on axborotni aniqlash kabi ko'nikmalarni o'rgatish, nafaqat ularning xavfsizligini ta'minlash, balki axborotni tahlil qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda ta'kidlangan pedagogik yondoshuvlar, ayniqsa, xavfsiz internetdan foydalanish va axborot olish bo'yicha samarali metodlar o'quvchilarni mustahkam bilimlar bilan ta'minlashga yordam beradi.

Kelajakda, o'quvchilarda internet xavfsizligi va axborot olish ko'nikmalarini mustahkamlash uchun ta'lim tizimida yangi yondoshuvlar va innovatsion metodlarni qo'llash zarur. Bu, nafaqat o'quvchilarning xavfsizligini

ta'minlaydi, balki ularning ma'lumot olish jarayonida ma'lumotning ishonchliligini va xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot, o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasiga doir o'rganishlar natijasida muhim xulosalar va tavsiyalarni taqdim etdi. Internetning tarqalishi bilan birga, uning ta'siri, foydalari va xavflari ham ortmoqda. Xavfsiz internetdan foydalanish va axborot olish bo'yicha ko'nikmalar o'quvchilarning zamonaviy dunyoga moslashishida muhim o'rin tutadi. Tadqiqotda o'quvchilarning internet xavfsizligi va axborot olish bo'yicha bilimlari o'rganilib, bu ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali usullari aniqlanishga erishildi.

Tadqiqotning kelajakdagi istiqbollari, o'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va axborot olish ko'nikmalarini yanada chuqurroq o'rganish, ularni turli yosh guruhlariga mos ravishda taqdim etish va ta'lim jarayoniga yangi texnologiyalarni kiritish kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Bu ishni amalga oshirish, o'quvchilarning internet xavfsizligi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim qadam bo'ladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). EU Kids Online: Final Report. LSE, EU Kids Online.
2. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). "Cyberbullying and Self-Esteem." Journal of School Health, 80(12), 614-621.
3. Jones, L. M., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2012). "Trends in Youth Internet Victimization: Findings from Three Youth Internet Safety Surveys 2000-2010." Journal of Adolescent Health, 50(2), 179-186.
4. Qodirov, X. (2023). The classification of innovativeness on the level of an individual as property of the professional pedagogical culture. Scientific Journal of the Fergana State University, 29(1), 8.
5. Qodirov, X. (2023). AI IN TRANSLATION: BENEFITS, CHALLENGES, AND THE ROAD AHEAD. Лучшие интеллектуальные исследования, 6(2), 122-126.
6. Oribjonovich, K. H. (2022). Pedagogical skill in the activity of a teacher is a product of individual characteristics. International Journal of Pedagogics, 2(12), 18-22.

